

PRZEDMOWA TŁUMACZA

TOMASZ PŁOMIŃSKI

Rękopisy Karola Marksa dokumentujące jego prace nad *Kapitałem* nie raz już okazały się katalizatorem dla przełomowych odczytań Marksowskiej krytyki ekonomii politycznej. Przykłady można by mnożyć. Weźmy choćby wpływ publikacji *Zarysu krytyki ekonomii politycznej* na marksistów francuskich (Camatte 1988) czy włoskich operaistów (Negri 1989), znaczenie *Rezultatów bezpośredniego procesu produkcji* dla nurtu postoperaistycznego (Hardt i Negri 2005) czy odkrycie niepublikowanych do lat siedemdziesiątych XX wieku szkiców *Kapitału* przez grupę niemieckich badaczy których projekt określono jako *Neue Marx-Lektüre*¹ (Nowe odczytanie Marksa) (Heinrich 1996–1997). Proces ten wciąż można uznać za nieukończony, a na gruncie polskim, mimo bogactwa tłumaczeń dzieł Marksa, wciąż istnieją spore luki (jedną z nich wypełnił przed trzema laty przekład nieopublikowanego po polsku tzw. VI rozdziału *Kapitału*, *Rezultatów bezpośredniego procesu produkcji* w wykonaniu Mikołaja Ratajczaka – wydany jako *Kapitał 1.1* (Marks 2013). Niniejszy przekład stanowi kolejną, choć skromną, próbę uzupełnienia tych braków.

Podstawą przedkładanego czytelnikom i czytelniczkom *Praktyki Teoretycznej* tłumaczenia jest szósta część *Rękopisów z lat 1861–1863*, wydana w 1982 roku w ramach najbardziej kompletnego obecnie zbioru dzieł Marksa i Engelsa – MEGA (*Marx–Engels Gesamtausgabe*), figurująca pod indeksem MEGA² II.3.6 (Marks 1982). Inicjatywa ta została

¹ Syntetycznego opisu NML dokonali Ricardo Bellofiore i Tomasso Redolfi Riva, zob. Bellofiore i Redolfi Riva 2015.

zapoczątkowana w latach siedemdziesiątych XX wieku jednocześnie w Berlinie i Moskwie, a następnie kontynuowana od 1990 roku przez Internationale Marx–Engels Stiftung z siedzibą w Amsterdamie. Do tej pory wydano 62 z planowanych 114 tomów MEGA².

Rękopisy z lat 1861–1863 stanowią, zgodnie z klasyfikacją zaproponowaną przez Enrique Dussela, drugi z czterech szkiców *Kapitału* – po *Zarysie krytyki ekonomii politycznej* z 1859, ale przed *Rękopisami z lat 1863–1865* (Dussel 2001a)³. Na całość tego projektu składają się 23 zeszyty. Pierwsze pięć z nich to szkic późniejszych działów II–IV („Przemiana pieniądza w kapitał”, „Wytwarzanie wartości dodatkowej bezwzględnej” oraz „Wytwarzanie wartości dodatkowej względnej”). Kolejne zeszyty, aż do XV, zawierają notatki Marksa stanowiące krytyczny komentarz do wcześniejszych teorii wartości dodatkowej, znane jako *Teorie wartości dodatkowej*. W końcu, w zeszytach XX–XXIII Marks powraca do punktu, w którym zatrzymał się w zeszycie V i porusza kwestie, które swoje odzwierciedlenie znajdują w kolejnych działach I księgi *Kapitału*, ale także problemy obecne w późniejszym szkicu nieopublikowanego VI rozdziału – formy subsumcji i rozróżnienie na pracę produkcyjną i nieprodukcyjną. Być może najdokładniej planowana na tym etapie przez Marksa struktura I księgi *Kapitału* opisana jest w jego planie ze stycznia 1863 roku:

1. Wstęp. Towar. Pieniądz
2. Przemiana pieniądza w kapitał
3. Bezwzględna wartość dodatkowa
4. Względna wartość dodatkowa (...)
5. Połączenie bezwzględnej i względnej wartości dodatkowej. Stosunek między płacami i wartością dodatkową. Formalna i realna subsumcja pracy pod kapitał. Produkcyjność kapitału. Praca produkcyjna i nieprodukcyjna
6. Powrotna przemiana wartości dodatkowej w kapitał. Akumulacja pierwotna. Teoria akumulacji Wakefielda
7. Rezultaty procesu produkcji (...)
8. Teorie wartości dodatkowej
9. Teorie pracy produkcyjnej i nieprodukcyjnej (Dussel 2001b, 160–161)

Jak zauważa Dussel, interesujące nas w tym numerze *Praktyki Teoretycznej* fragmenty o pojęciu subsumcji pracy pod kapitał oraz koncepcji pracy produkcyjnej zostają w *Rękopisach z lat 1861–1863* zgodnie z powyższym planem umieszczone pod punktem 5. – „Połączenie względnej i bezwzględnej wartości dodatkowej (...)”, a nie, jak można by się spodziewać na

² Informacja ta pochodzi ze strony internetowej projektu: <http://mega.bbaw.de/projektbeschreibung>

podstawie późniejszych rękopisów, pod punktem 7. – „Rezultaty procesu produkcji” (Dussel 2001b, 162).

Publikowany w naszym numerze fragment pochodzi z zeszytu XXI. Marks wprowadza w nim systematycznie, po przedstawieniu w poprzedzających go rozdziałach wartości dodatkowej bezwzględnej i względnej, odpowiadające im procesy subsumcji (odpowiednio) formalnej i realnej. Pojęcie subsumcji pojawia się w *Rękopisach* już w pierwszych zeszytach, dopiero jednak w tym miejscu zostaje ono rozwinięte w sposób stanowiący bazę dla nieopublikowanego VI rozdziału *Kapitału*.

Całkowicie nieobecna w *Bezpośrednich rezultatach procesu produkcji* z 1865 roku jest część publikowanego tu szkicu poświęcona przejściowym formom subsumcji. Marks pokazuje w niej, w jaki sposób w społeczeństwach przedkapitalistycznych mogą zaistnieć formy, „w których stosunek kapitału nie istnieje jeszcze formalnie, a więc praca jest wyzyskiwana przez kapitał zanim ten ostatni wypracował sobie formę kapitału produkcyjnego, a praca otrzymała formę pracy najemnej” (Marks 2015, 144), a także w jaki sposób analogiczne formy są reprodukowane już w obrębie produkcji kapitalistycznej⁴.

Liczne fragmenty powtarzającego się z szóstym rozdziałem tekstu pokrywają się z tłumaczeniem znanym czytelnikom i czytelniczkom z *Kapitału 1.1*, i umieszczone zostały tutaj po uzgodnieniu omówionych poniżej zmian dotyczących tłumaczenia na polski istotnych terminów. Oprócz zasygnalizowanych w dalszej części tekstu kwestii zastosowane zostały rozstrzygnięcia opisane w posłowniu tłumacza do *Kapitału 1.1* (Ratajczak 2013). Podobnie jak w przypadku *Bezpośrednich rezultatów procesu produkcji*, oryginalny tekst, zawierający ze względu na szkicowy charakter urwane fragmenty, równoważniki zdań i błędy składniowe, został w miarę możliwości dostosowany w przekładzie do spójnej, przystępniejszej w odbiorze formy.

Jedna z wprowadzonych w niniejszym przekładzie zmian dotyczy tłumaczenia pojęcia *Arbeitsvermögen* – występuje ono we wcześniejszych pismach Marksa właściwie jako synonim siły roboczej (*Arbeitskraft*), w ostatecznej wersji *Kapitału* autor używał właśnie tego drugiego terminu (utożsamienia dokonuje zresztą bezpośrednio w ostatecznej wersji *Kapitału*: „I oto posiadacz pieniędzy znajduje na rynku taki *szczególny* towar – *zdolność do pracy*, czyli *siłę roboczą*” – Marks 1951, 177)⁵. W *Bezpośrednich rezultatach procesu produkcji* *Arbeitsvermögen* tłumaczono jako „potencjał pracy”, zdecydowaliśmy się jednak powrócić do przyjętego w polskich tłumaczeniach dzieł Marksa określenia „zdolność do pracy”.

Podobnie jak w przypadku *Rezultatów bezpośredniego procesu produkcji*, pewnych problemów nastroczało przełożenie dwuznacznego członu *produktiv-* (najczęściej

⁴ Obszerniejszy komentarz do omawianego fragmentu można znaleźć w przedmowie do angielskojęzycznego wydania *Rękopisów*; Ternowski 1988, xiii–xiv.

⁵ W oryginale: „Und der Geldbesitzer findet auf dem Markt eine solche spezifische Ware vor – das Arbeitsvermögen oder die Arbeitskraft” (Marks 1962, 181).

występującego jako *Produktivarbeit*). Na język polski, w zależności od kontekstu, może być on tłumaczony jako „produkcyjny” (tak jak w przypadku rozróżnienia na pracę produkcyjną i nieprodukcyjną), jak i „produktywny” (tam, gdzie chodzi o aspekt ilościowy produkcji). W niniejszym tekście, ze względu na nieobecność problematyki pracy produkcyjnej i nieprodukcyjnej, zdecydowaliśmy się na wyraźniejsze rozróżnienie na „wytwórczy” i „produktywny”.

Wykaz literatury

- Bellofiore, Roberto i Tomasso Redolfi Riva. 2015. „The Neue Marx-Lektüre. Putting the Critique of Political Economy Back Into the Critique of Society.” *Radical Philosophy* 189: 24–36.
- Camatte, Jacques. 1988. *Capital and Community: The Results of the Immediate Process of Production and the Economic Work of Marx*. Tłum. David Brown. London: Unpopular Books.
- Dussel, Enrique. 2001a. „The Four Drafts Of Capital: Toward a New Interpretation of the Dialectical Thought of Marx.” *Rethinking Marxism* 13(1): 10–25.
- Dussel, Enrique. 2001b. *Towards an Unknown Marx: A Commentary on the Manuscripts of 1861–63*. Tłum. Yolanda Angulo. London: Routledge.
- Hardt, Michael i Antonio Negri. 2005. *Imperium*. Tłum. Sergiusz Ślusarski i Adam Kolbaniuk. Warszawa: W.A.B.
- Heinrich, Michael. 1996–1997. „Engels’ Edition of the Third Volume of *Capital* and Marx’s Original Manuscript.” *Science & Society* 60(4): 452–466.
- Marks, Karol. 1951. *Kapitał. Krytyka ekonomii politycznej. Księga 1*. Tłum. Paweł Hoffman, Bronisław Minc i Edward Lipiński, Warszawa: Książka i Wiedza.
- Marks, Karol. 1977–1982. *Zur Kritik der politischen Ökonomie (Manuskript 1861–1863)*. W: *Marx–Engels Gesamtausgabe*, II, 3, t. 1–6.
- Marks, Karol. 1986. *Zarys krytyki ekonomii politycznej*. Tłum. Jan Wyrozembski. Warszawa: Książka i Wiedza.
- Marks, Karol. 2013. *Kapitał 1.1. Rezultaty bezpośredniego procesu produkcji*. Tłum. Mikołaj Ratajczak. Warszawa: WN PWN.
- Marks, Karol i Fryderyk Engels. 1962. *Werke Band 23: Das Kapital. Erster Band*. Berlin: Dietz.
- Negri, Antonio. 1991. *Marx beyond Marx: Lessons on the Grundrisse*. Tłum. Harry Cleaver, Michael Ryan i Maurizio Viano. New York: Autonomedia.
- Ratajczak, Mikołaj. 2013. *Postówie tłumacza*. W Karol Marks. *Kapitał 1.1. Bezpośrednie rezultaty procesu produkcji*. Tłum. Mikołaj Ratajczak. Warszawa: WN PWN.
- Ternowski, Michail. 1988. *Preface*. W Karol Marks. *Karl Marx, Frederick Engels: Collected Works, Volume 30*. New York: International Publishers.

Tomasz Płomiński - doktorant w Zakładzie Historii Filozofii Nowożytnej Instytutu Filozofii UW. Zajmuje się Marksowską krytyką ekonomii politycznej, teorią wartości i współczesnymi nurtami marksizmu.

DANE ADRESOWE:

Instytut Filozofii Uniwersytetu Warszawskiego

Krakowskie Przedmieście 3

00-097 Warszawa

EMAIL: tplominski@gmail.com

CYTOWANIE: Płomiński, Tomasz. 2015. „Przedmowa tłumacza.” *Praktyka Teoretyczna* 2(16): 119-124.

DOI: 10.14746/prt.2015.2.5

AUTHOR: Płomiński Tomasz

TITLE: Translator's introduction